

Σημεία στίξης στο Facebook: τελεία, κόμμα και άνω τελεία στον Τοίχο του Facebook μαθητών/μαθητριών Γυμνασίου*

Αντώνης Κωνσταντινίδης
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
gtonis90@gmail.com

Abstract

This study tries to map the punctuation landscape in a Greek-language digital environment, namely Facebook postings of adolescents. Employing a computer mediated communication analysis perspective, the question asked is: what is the status of period, comma and semicolon? The data show that the main use of the period is to indicate the finality of an utterance, whereas the comma retains its written discourse functions. As far as semicolon is concerned, it is non-existent in the data, partly because of the affordances of the medium, partly because its role is substituted by periods or commas. Punctuation use depends on user identity.

Keywords: punctuation marks, technologically supported communication, social semiotics, Facebook

1 Εισαγωγή

Τα σημεία στίξης στην τεχνολογικά διαμεσολαβημένη επικοινωνία (στο εξής: ΤΔΕ) είχαν τραβήξει την προσοχή ερευνητών του πεδίου ως χαρακτηριστικό του ψηφιακού λόγου ήδη από τα πρώτα χρόνια διερεύνησης του ψηφιακού λόγου (Bieswanger 2013). Πρώτες γλωσσολογικές μελέτες έχουμε στα μέσα της δεκαετίας του '80, όταν οι ερευνητές προσπάθησαν να περιγράψουν κάποια χαρακτηριστικά του ψηφιακού λόγου και να προσδιορίσουν τη δυναμική του (π.χ. Baron 1984). Ωστόσο, η πρώιμη έρευνα περιοριζόταν σε ποσοτικές περιγραφές, καταγράφοντας περιπτώσεις πλήρους απουσίας ή επαναλαμβανόμενης χρήσης των σημείων στίξης, χωρίς να εξετάζει περαιτέρω τις μορφικές, συντακτικές ή πραγματολογικές τους ιδιότητες (Crystal 2001, Herring 2001). Δύο δεκαετίες μετά, το πεδίο εξακολουθεί να είναι εν πολλοίς χαρτογράφητο, εντούτοις έχουν προκύψει σημαντικές έρευνες που αναδεικνύουν τη λειτουργία της στίξης στην ΤΔΕ.

Η παρούσα δημοσίευση στηρίζεται στην μεταπτυχιακή μου εργασία, στην οποία επιχείρησα την χαρτογράφηση των σημείων στίξης στο κειμενικό είδος του «Τοίχου» του Facebook όσον αφορά τις λειτουργίες οι οποίες φαίνεται να επιτελούνται μέσω των επιλογών των γραφόντων. Ελλείπει χώρου, θα αναφερθώ σε τρεις περιπτώσεις: την τελεία, το κόμμα και την άνω τελεία, καθώς η εμφάνισή τους σε ψηφιακά περιβάλλοντα δεν έχει συζητηθεί επαρκώς από την σχετική έρευνα.

* Ευχαριστώ θερμά τον Christopher Lees για την παραχώρηση του υλικού του, πάνω στο οποίο βασίστηκε η παρούσα εργασία. Ευχαριστώ, επίσης, και το Ίδρυμα Ωνάση, το οποίο μου έδωσε υποτροφία για μεταπτυχιακές σπουδές στο εσωτερικό.

2 Η στίξη στην ΤΔΕ

Όσον αφορά την στίξη, υπάρχει ένας μικρός μεν, σημαντικός δε, όγκος ερευνών. Η πλειονότητά τους αφορά σχολιαστικά σημεία στίξης¹, κυρίως το θαυμαστικό και τα αποσιωπητικά (Androutsopoulos 2018, 2020· Colley&Todd 2002· Colley et al. 2004· Raclaw 2006· Waseleski 2006). Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι αυτά τα σημεία είναι τα πολυπληθέστερα στα ψηφιακά κείμενα. Οι έρευνες εντοπίζουν την πολυλειτουργική φύση αυτών των σημείων στίξης, τα οποία φαίνεται να αντικαθιστούν και τα συντακτικά σημεία στίξης όσον αφορά τον τεμαχισμό των φράσεων και προτάσεων ενός εκφωνήματος.

Δεύτερος κοινός τύπος στις έρευνες είναι η υιοθέτηση ενός ποσοτικού προσανατολισμού στην μελέτη και ανάλυση των δεδομένων, με κυριότερο στόχο την μελέτη της μεταβλητής του φύλου. (Colley&Todd 2002· Colley et al. 2004· Waseleski 2006· Herring & Zelenkauskaitė 2008· Squires 2012). Οι ερευνητές ποσοτικοποιούν τα δεδομένα τους, θέτοντας ως έναν από τους ερευνητικούς τους στόχους τον εντοπισμό έμφυλων διαφορών στη χρήση των σημείων στίξης. Εν συνεχεία, ερμηνεύουν τα πορίσματά τους σε συνάρτηση με αντίστοιχες κοινωνιογλωσσολογικές έρευνες στον έντυπο λόγο. Βασικό εύρημα είναι ότι οι γυναίκες χρησιμοποιούν την στίξη ακολουθώντας τις ορθογραφικές συμβάσεις, καθώς και ότι υιοθετούν ένα περισσότερο αλληλέγγυο ύφος, σε αντίθεση με το πληροφοριακό των ανδρών. Ωστόσο, τα ευρήματα αυτά δεν είναι καθολικά (Herring & Zelenkauskaitė 2008), καθώς η επιλογή της στίξης εξαρτάται και από την ταυτότητα του χρήστη (Raclaw 2006).

Υπάρχει ερευνητική δουλειά, παρότι μικρή σε αριθμό, σε γλώσσες εκτός της αγγλικής (π.χ. Nishimura 2007 για αγγλική και ιαπωνική και Tseliga 2007 για ελληνική, όπως παρουσιάζονται στον Bieswanger 2013: 477· Androutsopoulos 2018 για την γερμανική, 2020 για την ελληνική). Επίσης, η στίξη, μεταξύ άλλων γλωσσικών πόρων, αναλύεται και σε μελέτες περίπτωσης από τον Androutsopoulos (2014).

Παρά τις επιμέρους διαφορές, το σύνολο των ερευνών αναδεικνύει το γεγονός ότι τα ψηφιακά μέσα συνιστούν έναν χώρο στον οποίο η στίξη μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τον χρήστη για την δημιουργία ενός προσωπικού, εκφραστικού, παιχνιδιάρικου ύφους, το οποίο ο Raclaw χαρακτηρίζει *συμπαθητικό στιλ ομιλίας*. Για τον Androutsopoulos (2018, 2020), ο οποίος εξετάζει την χρήση της στίξης από εφήβους, η ποικιλότητα της στίξης στην ΤΔΕ συναρτάται με την ταυτότητα των χρηστών, την δημιουργική τους ικανότητα, καθώς και την ανάγκη τους για την εγκαθίδρυση ενός προσωπικού στιλ γραφής. Για τον λόγο αυτό, ο ερευνητής χαρακτηρίζει την στίξη ως «στιλιστικό πόρο» σε ένα -ανεπίσημο- ψηφιακό περιβάλλον (Androutsopoulos 2018: 724).

Ο Androutsopoulos (ό.π.), επίσης, προτείνει μια τριμερή κατηγοριοποίηση όσον αφορά την παρουσία των σημείων στίξης στον ψηφιακό λόγο: αθεσία, πολλαπλοθεσία, ετεροθεσία² (ό.π.: 725). Η απουσία αφορά τα σημεία στίξης που δεν εμφανίζονται σε θέσεις προβλεπόμενες από τις ορθογραφικές συμβάσεις, για παράδειγμα η παράλειψη τελείας και κόμματος. Η πολλαπλοθεσία αναφέρεται στην

¹Οι Κλαίρης & Μπαμπινιώτης (2004) προχωρούν στη διάκριση των σημείων στίξης σε *συντακτικά*, τα οποία διαχωρίζουν τις συντακτικές ενότητες του κειμένου, και σε *σχολιαστικά* ή *κειμενικά*, τα οποία αναπαριστούν γραπτώς τις επιτονικές διακυμάνσεις του ομιλητή (2004: 1064)

²Στο πρωτότυπο: Nichtsetzung, Mehrfachsetzung und Anderssetzung

επανάληψη σημείων στίξης -του ίδιου ή παρόμοιων-, για παράδειγμα <!!!> ή <!;>. Τέλος, η ετεροθεσία χαρακτηρίζει καινοφανείς χρήσεις ενός σημείου στίξης.

3 Υλικό της έρευνας

Το υλικό στο οποίο βασίζεται η ανάλυσή μου αποτελεί ένα σώμα της ψηφιακής επικοινωνίας στο Facebook δεκαπέντε μαθητών/τριών συνολικής έκτασης 42.683 λέξεων. Το υλικό δεν συλλέχθηκε από εμένα, αλλά από τον διδάκτορα Christopher Lees για τους σκοπούς της διδακτορικής του διατριβής. Το υλικό αφορά τις αναρτήσεις μαθητών και μαθητριών γυμνασίου στον «Τοίχο» του προφίλ τους στο Facebook κατά την περίοδο 10/2013 - 4/2014 (Lees 2016: 210-211). Το υλικό βρίσκεται αποθηκευμένο σε αρχεία με τη μορφή .pdf και .html.

Όσον αφορά την μεθοδολογία, η ανάλυσή μου είναι ποιοτική, ώστε να εντοπίσω κάποιες βασικές τάσεις/προτιμήσεις των μαθητών ως προς την χρήση των σημείων στίξης. Για το λόγο αυτό, επιχείρησα να προσεγγίσω το υλικό με την λογική της κοινωνικής σημειωτικής, αντιμετωπίζοντας τα σημεία στίξης ως πόρους για τον σχεδιασμό του νοήματος (Kress 2003). Ως σημειωτικός πόρος, κάθε σημείο στίξης διαθέτει τόσο ένα *θεωρητικό σημειωτικό δυναμικό*, το οποίο αποτελείται από τις προηγούμενες και τις δυνατές του χρήσεις, όσο και ένα *πραγματικό σημειωτικό δυναμικό*, το οποίο είναι συνισταμένη όσων προηγούμενων χρήσεων γνωρίζουν τα συνομιλούντα πρόσωπα και θεωρούν ως σχετικές για τη συγκεκριμένη κατάσταση συνομιλίας (van Leeuwen 2005: 4). Αφού διάβασα, λοιπόν, τις αποθηκευμένες σελίδες για να σχηματίσω μια πρώτη άποψη για βασικές και λιγότερο συχνές λειτουργίες των σημείων στίξης, εστίασα σε συγκεκριμένες αναρτήσεις και θέλησα να κατανοήσω πώς συμμετέχουν τα όποια σημεία στίξης στην κατασκευή του νοήματος στη συγκεκριμένη ανάρτηση.

Στην ανάλυσή μου παρουσιάζω δεδομένα τόσο από τις δημοσιεύσεις μαθητών, όσο και από σχόλια σε δημοσιεύσεις. Όσον αφορά τα ονόματα των χρηστών, χρησιμοποιούνται ψευδώνυμα για λόγους δεοντολογίας (D' Arcy & Young 2012: 540-541) και στα παραδείγματα εμφανίζονται σε έντονη γραφή όταν είναι το άτομο που κάνει δημοσίευση ή σχόλιο.

4 Ανάλυση παραδειγμάτων

4.1 Τελεία

Για τον γραπτό λόγο, η τελεία συνιστά ένα από τα σημαντικότερα και συχνότερα - ανάλογα, βέβαια, το κειμενικό είδος- σημεία στίξης, για αυτό και κατατάσσεται στα ισχυρά σημεία στίξης (Παναρέτου 2002). Όσον αφορά τις λειτουργίες της, όλες οι γραμματικές αναφέρουν ως πρώτη, συνακόλουθα βασική, την δήλωση του τέλους της πρότασης, μιας φράσης με ολοκληρωμένο νόημα. Η γραμματική των Χατζησαββίδη και Χατζησαββίδου (2005: 24) προσθέτει ότι «[δ]ηλώνεται στον αναγνώστη ότι στο σημείο αυτό θα πρέπει να σταματήσει λίγο η ανάγνωση».

Στο υλικό μου, η τελεία παρουσιάζει μικρό ποσοστό εμφάνισης. Βασική λειτουργία που εντοπίζω είναι η δήλωση του οριστικού, η δήλωση, δηλαδή του χρήστη ότι η γνώμη του για ένα θέμα δεν επιδέχεται συζήτηση ή τροποποιήσεις. Για παράδειγμα:

Σόνια → Ζήνα

την γαμησες.

Ζήνα κυριε ελεησον νκυριε ελεησον! Εν τοπο χλωερο

Σόνια εν τοπο αναπαυσεως. θα σε βρουμε σε χαντακι

Ζήνα μαλακα σοβαρα. Θα ξυπναω στον υπνο μου από τους εφιαλτες :Ο

Ενώ στο παρακάτω παρατηρείται η ρευστότητα αυτής της λειτουργίας, καθώς και στο δεύτερο σχόλιο της Ζήνας («Αγριο», αράδα [5]) θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί η τελεία, η οποία υπάρχει στο πρώτο σχόλιο («Ρε.», αράδα [3]):

[1]**Σόνια → Ζήνα**

[2]Μπρούσκο σημαίνει αγριο

[3]**Ζήνα** Ρε.

[4]**Σόνια** συμβαίνει κάτι;

[5]**Ζήνα** Αγριο

[6]**Σόνια** Ξέρεις εσύ

[7]**Ζήνα** Από αγριότητες;

[8]**Σόνια** Ναι

Πάντως, πρέπει να επισημανθεί ότι η χρήση της τελείας εξαρτάται εν πολλοίς και από την ταυτότητα του γράφοντα. Για παράδειγμα, μια χρήστρια ακολουθεί με συνέπεια τις ορθογραφικές συμβάσεις και βάζει τελεία σε κάθε πρόταση που δεν κλείνει με άλλο σημείο στίξης. Αντίθετα, η Στέλλα παρακάτω δεν την χρησιμοποιεί ποτέ:

Στέλλα

Ενας χρονος 1 μηνασ και κατι μερεσ μακρι σας....

κι όμως εμενα μ φανικε αιωνας...

μ λειπετε πολύ ρεεε...

τα ειχα συνηθισει ΟΛΑ τις τρελεσ σας τις βλακιες μας και ολεσ αυτές τις ωραιες και

αυθορμητες στιγμες

δν περιγραφονται με λεξεις τα ποσα συνεσθηματα νιωθω για σας

Η δήλωση της ολοκλήρωσης των προτάσεων στο παραπάνω παράδειγμα επιτυγχάνεται είτε με άλλα σημεία στίξης είτε με την αλλαγή αράδας κάτι που εντόπισε και ο Androutsopoulos (2018:724) στην δική του μελέτη, δηλαδή αξιοποιώντας μια δυνατότητα του συγκεκριμένου ψηφιακού μέσου.

Κατά βάση, φαίνεται ότι στην τελεία αποδίδεται νόημα πέρα από την απλή δήλωση της ολοκλήρωσης της πρότασης. Σε αυτό το συγκεκριμένο δεν υπάρχει έντονο ενδιαφέρον από πλευράς γραφόντων για απλό διαχωρισμό των περιόδων. Όταν γίνει πράγματι διαχωρισμός, εξυπηρετούνται στόχοι μετάδοσης συναισθημάτων και στάσεων. Επομένως, η τελεία φαίνεται να είναι, πρωταρχικά, ένα σχολιαστικό σημείο στίξης και δευτερευόντως μόνο ένα συντακτικό. Το πραγματολογικό περιεχόμενο που φαίνεται να αποκτάει είναι αυτό της δήλωσης της οριστικότητας στην άποψη του χρήστη. Μπορούμε, συνεπώς, να πούμε πως σε αυτό το περιβάλλον, το περιεχόμενο της τελείας ταυτίζεται, εν πολλοίς, με εκείνο της έκφρασης «τελεία και παύλα». Το σημειωτικό της δυναμικό ανανεώνεται σε επίπεδο λειτουργιών. Ακολουθώντας την τριμερή διάκριση του Androutsopoulos (2018), η οποία παρουσιάστηκε παραπάνω, η χρήση της τελείας ταλαντεύεται ανάμεσα στην αθεσία -όσον αφορά τις κλασικές της χρήσεις- και την ετεροθεσία, καθώς αναλαμβάνει την δήλωση λειτουργιών διαφορετικών από τις ορθογραφικές συμβάσεις.

4.2 Κόμμα

Το κόμμα συνιστά ακόμη ένα σημείο στίξης το οποίο δεν εμφανίζεται συχνά στο υπό εξέταση υλικό. Βασικές του λειτουργίες σύμφωνα με τις γραμματικές είναι η παράθεση όμοιων στοιχείων και ο διαχωρισμός των προτάσεων ενός εκφωνήματος. Στο υλικό μου, φαίνεται να επιτελεί παρόμοιες λειτουργίες. Επισημαίνω ότι η εμφάνισή του συνδέεται με εκφωνήματα μεσαίου και μεγαλύτερου μεγέθους.

Όσον αφορά την παράθεση ομοειδών στοιχείων, είναι διαφωτιστικά τα παραδείγματα που θα παρατεθούν στη συνέχεια. Ξεκινάω με το ακόλουθο παράθεμα, το οποίο συνιστά ενημέρωση κατάστασης ενός μαθητή:

Θάνος

mia volta mexri thn plateia metewrwn phga eida ena zeugari na tsakonete, odigoι na skilovrizontai, mia apotixhmenh oikogeneia, mia allh ka9isterhmenh na malwnei apo to kinhto me thn mana ths....ok den einai h mera mou mallon ;p

Η συνεισφορά αυτή αποτελεί μια σύντομη αφήγηση. Ο μαθητής έκανε μια βόλτα σε κεντρική πλατεία και έζησε διάφορες καταστάσεις τις οποίες θέλει να μοιραστεί με τους συμμαθητές του. Έτσι, στην αρχή δηλώνει τη δραστηριότητά του και τον τόπο πραγματοποίησής της, ενώ στη συνέχεια απαριθμεί διάφορα γεγονότα στα οποία ήταν αυτόπτης μάρτυρας. Η απαρίθμηση αυτή γίνεται με τη χρήση του κόμματος. Χρησιμοποιεί τρεις φορές το κόμμα, για να διαχωρίσει μεταξύ τους τα τέσσερα συμβάντα τα οποία του προκάλεσαν εντύπωση. Το είδος της συναισθηματικής επίδρασης των γεγονότων αυτών στον ίδιο αποκαλύπτεται στο τελευταίο τμήμα της συνεισφοράς του («οκ δεν είναι η μέρα μου μάλλον» με συνακόλουθο emoticon). Το ενδιαφέρον είναι ότι αυτό το τμήμα της συνεισφοράς διαχωρίζεται από το προηγούμενο εμφανώς, μέσω αποσιωπητικών.

Επομένως, βλέπουμε ότι τα δύο σημεία στίξης αναλαμβάνουν διαφορετικούς ρόλους στο εκφώνημα. Από τη μία πλευρά, το κόμμα απαριθμεί μία σειρά γεγονότων που είχαν αντίκτυπο, έστω και προσωρινό, στον έφηβο. Από την άλλη πλευρά, τα αποσιωπητικά διαχωρίζουν αυτό το περισσότερο πληροφοριακό τμήμα του εκφωνήματος, από εκείνο που περιέχει στη ουσία την αιτία που οδήγησε τον νεαρό στη δημοσίευσή του, δηλαδή τον αντίκτυπο των συμβάντων στην ψυχολογική του κατάσταση. Το ληκτικό emoticon ενισχύει την προβολή αυτής της ψυχικής διάθεσης.

Ένα παράδειγμα παρόμοιας λειτουργίας του κόμματος ακολουθεί:

Θάνος

mikeius,jeremy,maliatsis k o alloseinai 9essalonikhhh
den 3erw pou 9a kanounparastash 9a 4a3w gia 9a pw meta

Σε αυτήν την δημοσίευση, ο ίδιος μαθητής ανακοινώνει την άφιξη ορισμένων - δημοφιλών στη νεανική κουλτούρα- κωμικών στη Θεσσαλονίκη για πραγμάτωση παραστάσεων standup comedy. Χρησιμοποιεί, λοιπόν, το κόμμα για να απαριθμήσει τα ονόματα των ηθοποιών. Φαίνεται να ακολουθεί τους κανόνες της γραμματικής για τη χρήση του κόμματος στον έντυπο λόγο, καθώς μεταξύ των αναφορών στον τρίτο και τέταρτο ηθοποιό χρησιμοποιεί τον συμπλεκτικό σύνδεσμο και, αποφεύγοντας να τοποθετήσει κόμμα. Στην δεύτερη, ωστόσο, αράδα, δεν χρησιμοποιεί το κόμμα, ενώ θα ήταν το αναμενόμενο, καθώς παρατίθενται διαφορετικές προτάσεις. Επομένως, η επιλογή των σημείων στίξης εξαρτάται τόσο από την ταυτότητα του γράφοντα, όσο και από αποφάσεις της

στιγμής. Αναδεικνύεται, έτσι, το γεγονός ότι, ακόμη και για το ίδιο άτομο, η χρήση της στίξης δεν είναι παγιωμένη, αλλά μια διαδικασία εν εξελίξει.

Η δεύτερη λειτουργία του κόμματος είναι να διαχωρίζει ένα μεγαλύτερο εκφώνημα σε προτάσεις:

Γρηγόρης

mia xara pernate, egw edw variemai thn zw h mou... :|

Σε αυτήν την περίπτωση ο χρήστης επιλέγει το κόμμα, προκειμένου να διαχωρίσει τις δύο προτάσεις του εκφωνήματος. Ταυτόχρονα, το κόμμα συνιστά τον πόρο χάρη στον οποίο γειώνεται μια αντίθεση σε συναισθηματικό επίπεδο. Ο νεαρός παρατηρεί ότι οι φίλοι του βρίσκονται σε πολύ καλή συναισθηματική κατάσταση, ενώ ο ίδιος βιώνει μία κατάσταση ανίας. Σε αυτές τις περιπτώσεις, επομένως, το κόμμα δεν συμμετέχει σε μια απλή παράθεση πραγμάτων, αλλά τονίζει τις αντιθέσεις που προκύπτουν από την συνύπαρξη αντικρουόμενων γεγονότων και καταστάσεων. Κάτι παρόμοιο είχε εντοπίσει και ο Τριανταφυλλίδης (ΙΝΣ 2005: 60).

Το κόμμα, επίσης, χρησιμοποιείται και από ορισμένες μαθήτριες ύστερα από αυτό που παραδοσιακά καλείται *κλητική προσφώνηση*. Αυτό σημαίνει, ότι οι μαθήτριες τοποθετούν το κόμμα ύστερα από το κύριο όνομα ενός συμμαθητή/μιας συμμαθήτριάς τους, όταν θέλουν να απευθυνθούν σε αυτούς. Το κόμμα, σε αυτήν την περίπτωση, δείχνει την *πράξη απεύθυνσης*, συνιστά δηλαδή τη γείωση στην οποία το όνομα ενός ατόμου χρησιμοποιείται, προκειμένου αυτό το άτομο να στρέψει την προσοχή του στο εκφώνημα του ομιλητή και να το διαβάσει ως απευθυνόμενο σε αυτό και όχι σε κάποιο άλλο άτομο. Στο υλικό μου, οι περιπτώσεις αυτές -δήλωση της κλητικής προσφώνησης- είναι περιορισμένες, αλλά απαντούν στον λόγο κοριτσιών. Μία, μάλιστα, μαθήτρια το χρησιμοποιεί αρκετά, όπως στα ακόλουθα παραδείγματα:

Γεωργία Μαρινα<3

Σαρα, ναι καλέεεε:ο

Ειρήνη, επρεπε να έρθεις..καλα μια χαρα

στις 4:35 μ.μ.

Γεωργία μιχαλη,καλοοοοο

στις 7:18 μ.μ.

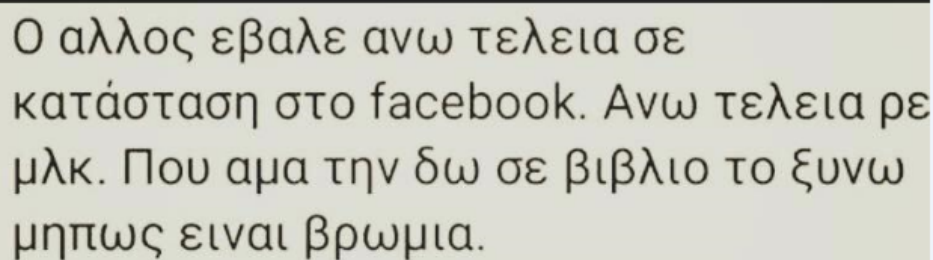
Βλέπουμε, επιλογικά, ότι το πραγματικό σημειωτικό δυναμικό του κόμματος στο υλικό μου δεν διαφέρει ουσιαστικά από εκείνο που έχει στον γραπτό λόγο. Το ανασχεδιασμένο, λοιπόν, κόμμα δεν απέχει μακριά από το διαθέσιμο σχέδιο. Έτσι, σε αντίθεση με την τελεία, το κόμμα αναπλαισιώνεται ως ένα συντακτικό σημείο στίξης, επιτελώντας τις ίδιες λειτουργίες, π.χ. την πραγμάτωση του ασύνδετου σχήματος. Βέβαια, η συχνότητα εμφάνισής του εξαρτάται και από την ταυτότητα του χρήστη.

4.3 Άνω τελεία

Η άνω τελεία απουσιάζει από το σύνολο του υλικού μου. Δεν εντόπισα εμφάνισή της κατά την εξέταση των αρχείων. Εντόπισα, ωστόσο, την δημοσίευση ενός meme από κάποιον χρήστη (Εικόνα 1), η οποία αναφέρεται στην χρήση της άνω τελείας και είναι ενδεικτική της θέσης της ως σημείου στίξης στο Facebook. Στην παρούσα, λοιπόν, υποενοότητα, θα επιχειρήσω να εξηγήσω την απουσία αυτού του σημείου

στίξης, ξεκινώντας από τον σχολιασμό του περιεχομένου της συγκεκριμένης δημοσίευσης.

Δημήτρης

Ο άλλος εβαλε ανω τελεια σε κατάσταση στο facebook. Ανω τελεια ρε μλκ. Που αμα την δω σε βιβλιο το ξυνω μηπως ειναι βρωμια.

Εικόνα 1 | Δημοσίευση meme για την άνω τελεία.

Καταλαβαίνουμε ότι, για τον Δημήτρη, η άνω τελεία συνιστά ένα σημείο στίξης με το οποίο δεν είναι εξοικειωμένος ούτε στον γραπτό λόγο. Είναι σε θέση να την αναγνωρίσει -πιθανότατα χάρη στην σχολική του γνώση-, αλλά η χρήση της, ειδικά σε ένα ψηφιακό περιβάλλον, αποτελεί κάτι ανοίκειο για τον ίδιο και αταίριαστο για το συγκεκριμένο μέσο. Βρίσκεται, ενδεχομένως, έξω από τα δικά του όρια του νοητού. Αυτή η αντίδραση έρχεται να συμπληρώσει την απουσία του σημείου στίξης στο υλικό μου.

Πιστεύω πως η αθεσία της άνω τελείας στο Facebook οφείλεται σε δύο παράγοντες, έναν μορφολογικό και έναν σημασιολογικό. Ως προς τον πρώτο, οι *δυνατότητες* (affordances) (van Leeuwen 2005) του Facebook δυσχεραίνουν τον χρήστη στην επιλογή της άνω τελείας ως σημείου στίξης. Προκειμένου να εισαχθεί η άνω τελεία στο Facebook, δεν υπάρχει διαθέσιμο πλήκτρο στο πληκτρολόγιο. Η εισαγωγή της μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσω των εντολών «Αντιγραφή-Επικόλληση» από κάποιο άλλο ψηφιακό περιβάλλον, διαδικασία καθόλου εύκολη. Υπάρχει, βέβαια, ένα σημείο στίξης που μπορεί να εισαγάγει ο χρήστης μέσω του πληκτρολογίου, το οποίο είναι το Interpunct (·), σύμφωνα με το σύστημα Unicode. Αυτό το σημείο στίξης προσιδιάζει αρκετά με την άνω τελεία (´), με την διαφορά ότι βρίσκεται πιο κοντά στο νοητό κέντρο του οριζόντιου άξονα της γραμμής και είναι μικρότερο σε μέγεθος. Για να εμφανιστεί το Interpunct, πρέπει να έχουμε κρατημένο το αριστερό Alt και να πληκτρολογήσουμε στο NumPad την ακολουθία 0187.³ Επομένως, και με αυτήν την μέθοδο απαιτούνται αρκετά βήματα από πλευράς του χρήστη. Ο τρόπος, λοιπόν, εισαγωγής της άνω τελείας αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την επιλογή της ως σημείου στίξης στο Facebook.⁴ Το ψηφιακό μέσο περιορίζει, σχεδόν αποκλείει, την εμφάνιση αυτού του σημείου στίξης.

Υπάρχει, όμως, και το ζήτημα του περιεχομένου της άνω τελείας -ο σημασιολογικός παράγοντας που προανέφερα. Όπως είδαμε στην παρουσίαση των σημείων στίξης μέσα από τις γραμματικές, η λειτουργία της άνω τελείας είναι ο διαχωρισμός προτάσεων εντός μιας περιόδου. Η άνω τελεία δηλώνει τον διαχωρισμό αυτόν με τρόπο εντονότερο από το κόμμα, αλλά λιγότερο ισχυρό από την τελεία (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2004). Η οριοθέτηση, δηλαδή, του

³Πηγή: <https://usefulshortcuts.com/alt-codes/punctuation-alt-codes.php>

⁴Σε προγράμματα επεξεργασίας κειμένου ή άλλα ψηφιακά περιβάλλοντα υπάρχουν συντομεύσεις πληκτρολογίου για την άνω τελεία (πχ. Alt+0903 σε λογισμικό Windows), ωστόσο δεν λειτουργούν στο Facebook. Βέβαια, ούτε αυτές οι συντομεύσεις διευκολύνουν τον χρήστη για την παραγωγή της άνω τελείας στα συγκεκριμένα περιβάλλοντα.

σημειωτικού δυναμικού της άνω τελείας είναι εξ' ορισμού προβληματική, καθώς είναι αρκετά ασαφής και υποκειμενικός ο τρόπος λειτουργίας της ως τεμαχιστικού σημείου ανάμεσα στο κόμμα και την τελεία. Για το λόγο αυτό, είναι σπάνια και στον έντυπο λόγο, πόσο μάλλον στο σχολικό περιβάλλον. Όπως φάνηκε και από την δημοσίευση του Δημήτρη, ο μαθητής δεν είναι καθόλου εξοικειωμένος με αυτήν. Εξάλλου, ο διαχωρισμός των προτάσεων στο Facebook επιτυγχάνεται όχι μόνο με την τελεία και το κόμμα, αλλά και με άλλα σημεία στίξης, όπως θα δούμε παρακάτω. Τα σημεία στίξης αυτά αναλαμβάνουν και άλλες λειτουργίες, εμφανίζονται, συνεπώς, αρκετά συχνά και οι χρήστες είναι εξοικειωμένοι μαζί τους, σε αντίθεση με ένα σημείο στίξης που σπανίζει εξαιτίας της εξειδικευμένης του φύσης. Επομένως, υπάρχουν και άλλοι πόροι που μπορούν να λειτουργήσουν ως διαθέσιμα σχέδια για τους χρήστες, πόροι οι οποίοι διαθέτουν ευρύ σημειωτικό δυναμικό -που περικλείει και την λειτουργία της άνω τελείας- και πραγματώνονται πολύ ευκολότερα.

5 Συζήτηση

Από την παρουσίαση των παραδειγμάτων αναδείχθηκε η πολυλειτουργικότητα των της τελείας και του κόμματος. Εντοπίστηκαν πολλές από τις συμβατικοποιημένες χρήσεις τους στο γραπτό λόγο (πρβλ. INΣ 2005· Holton κ.ά. 1999, 2014· Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2004· Χατζησαββίδης & Χατζησαββίδου 2005), γεγονός που δείχνει την αναπλαισίωση της σχολικής γνώσης για τη διαχείριση αυτών των πόρων σε ένα ψηφιακό μέσο. Ωστόσο, η τελεία, χρησιμοποιείται συχνότερα για πραγματολογικούς και όχι αμιγώς συντακτικούς σκοπούς (δήλωση οριστικότητας έναντι ολοκλήρωσης της περιόδου). Αυτό έχει συνέπειες στην διαφοροποίηση της συχνότητας εμφάνισης των σημείων στίξης στον ψηφιακό λόγο συγκριτικά με τον γραπτό. Τέτοιες καινοτόμες χρήσεις δείχνουν πως οι μαθητές δεν μεταφέρουν απλώς μια πρακτική του γραπτού λόγου σε ένα διαφορετικό συγκεκριμένο, αλλά την αναπλαισιώνουν ανάλογα με τις προθέσεις τους.

Και επειδή ακριβώς στο συγκεκριμένο ψηφιακό περιβάλλον, οι έφηβοι έχουν την πρόθεση να επικοινωνήσουν με τους συνομηλίκους τους, οι στικτικές τους επιλογές είναι ανάλογες. Το Facebook αποτελεί έναν χώρο στον οποίο οι μαθητές μπορούν να εκφραστούν ελεύθερα, χωρίς τους περιορισμούς του σχολικού-ακαδημαϊκού λόγου. Επομένως, έχουν την δυνατότητα να πειραματιστούν με αυτά, αξιοποιώντας τα σε μη αναμενόμενες θέσεις και πραγματώνοντας καινοτόμες χρήσεις τους. Με αυτόν τον τρόπο απομακρύνονται από την σχολική ρύθμιση και δημιουργούν ένα προσωπικό στιλ, αφήνοντας το στίγμα τους στο μήνυμα. Η κατανομή, επομένως, των σημείων στίξης στο Facebook με κριτήριο τη συχνότητα εμφάνισής τους οφείλεται κατά κύριο λόγο στην ταυτότητα και τους στόχους των χρηστών του. Οι μαθητές αναζητούν έναν δημόσιο χώρο έκφρασης αλληλεγγύης με τους φίλους τους και εκτόνωσης των συναισθημάτων τους. Επομένως, τα σημεία στίξης επιφορτίζονται κυρίως με την σχολιαστική τους όψη, προκειμένου να εκφράσουν τα συναισθήματα των χρηστών. Αντίθετα, ο τεμαχισμός των συνεισφορών με τον σαφή τρόπο που ορίζεται από τις γραπτές συμβάσεις περνάει σε δεύτερη μοίρα, καθώς δεν έχει τη βαρύτητα που αποκτά στον ακαδημαϊκό λόγο.

Σαφώς, δεν είναι κάθε χρήση εντελώς καινοτόμα. Κάποιες από τις λειτουργίες των σημείων στίξης στο ψηφιακό περιβάλλον που μελέτησα να μην απουσιάζουν από την γραμματική περιγραφή, εντοπίζονται ωστόσο στον ψηφιακό λόγο πολλών χρηστών. Συνεπώς, φαίνεται να έχουν εδραιωθεί σε μεγάλο βαθμό

στον ψηφιακό λόγο. Άρα, οι μαθητές αξιοποιούν τα διαθέσιμα σχέδια, προηγούμενες δηλαδή πραγματώσεις ενός σημείου στίξης, κατά τον σχεδιασμό του μηνύματός τους. Το ανασχεδιασμένο, το τελικό τους μήνυμα, μπορεί να αναπαράγει μια γνωστή χρήση του επιλεγμένου σημείου στίξης ή να εμπλουτίζει το ρεπερτόριο λειτουργιών του με νέο περιεχόμενο.

Σε κάθε περίπτωση, η στίξη στον ψηφιακό λόγο δεν είναι μια άνωθεν ρυθμισμένη πρακτική, αλλά μια δυναμική διαδικασία υπό συνεχή διαμόρφωση. Για όσο διατηρείται η απουσία συμβάσεων στον ψηφιακό λόγο, τα σημεία στίξης πιθανότατα θα συνεχίσουν να διαφοροποιούνται ως προς το περιεχόμενό τους, συντελώντας, πιθανόν, σε γλωσσική αλλαγή όσον αφορά τη γλώσσα των νέων (βλ. την αναφορά στο age-grading στον Androutsopoulos 2018: 742-743). Καθοριστικό ρόλο στην αναδιαπραγμάτευση του ρόλου τους διαδραματίζει φυσικά το υποκείμενο. Είδαμε, άλλωστε, ότι η χρήση σημείων στίξης για ορισμένες λειτουργίες εξαρτάται από την ταυτότητα του χρήστη. Κάποιοι ακολουθούν τις γραπτές συμβάσεις, άλλοι τις παραβιάζουν, ενώ σε επόμενο σημείο τις εφαρμόζουν, ανάλογα με τον στόχο τους.

Βιβλιογραφία

- Androutsopoulos, Jannis. 2006. "Introduction: Sociolinguistics and computer-mediated communication", *Journal of Sociolinguistics* 10(4), 419-438.
- Androutsopoulos, Jannis. 2014. "Moments of sharing: Entextualization and linguistic repertoires in social networking", *Journal of Pragmatics* 73, 4-18.
- Androutsopoulos, Jannis. 2018. "Digitale Interpunktion: Stilistische Ressourcen Und Soziolinguistischer Wandel in der Informellen Digitalen Schriftlichkeit von Jugendlichen", *Aktuelle Perspektiven internationaler Forschung/Current Perspectives of International Research*. Berlin. Boston. 721-748.
- Androutsopoulos, Jannis. 2020. (υπό έκδοση) "Interpunktion im vernetzten Schreiben: <...> bei griechischen Gymnasiast/innen." Στο Jannis Androutsopoulos & Florian Busch (επιμ.), *Register des digitalen Schreibens: Variation, Praktiken, Reflexion*.
- Baron, Naomi. 1984. "Computer mediated communication as a force in language change", *Visible Language* 18(2), 118-141.
- Bieswanger, Markus. 2013. "Micro-linguistic structural features of computer-mediated communication". Στο Herring, S., C., Stein, D., & Virtanen, T. (επιμ.), *Pragmatics of Computer-Mediated Communication*, 463-485. Berlin/Boston: Mouton de Gruyter.
- Bourdieu, Pierre. 1991. *Language and Symbolic Power*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Colley, Ann, and Zazie Todd. 2002. "Gender-linked differences in the style and content of e-mails to friends" *Journal of Language and Social Psychology* 21(4), 380-392.
- Colley, Ann, Todd, Zazie, Bland, Matthew, Holmes, Michael, Khanom, Nuzibun, Pike, Hannah. 2004. "Style and content in e-mails and letters to male and female friends", *Journal of Language and Social Psychology* 23(3), 369-378.
- Crystal, David. 2001. *Language and the Internet*. Cambridge: Cambridge University Press.

- D'Arcy, Alexandra. & Young, Taylor, Marie. 2012. "Ethics and social media: Implications for sociolinguistics in the networked public" *Journal of Sociolinguistics* 16(4), 532-546
- Herring, Susan, C. 2001. "Computer-mediated Discourse". Στο Schifffrin, D., Tannen, D. & Hamilton, H. (επιμ.), *The Handbook of Discourse Analysis*, 612-634. Oxford: Blackwell Publishers.
- Herring, Susan, C. & Zelenkauskaitė, Asta. 2008. "Gendered typography: Abbreviation and insertion in Italian iTV SMS", στο Siegel, J., F., Nagle, T., C., Lapole, A., L., & Auger, J. (επιμ.), *IUWPL7: Gender in Language, Classic Questions, New Contexts*, 73-92. Bloomington, IN: IULC Publications.
- Holton, David, Mackridge, Peter, & Ειρήνη Φιλιππάκη-Warburton. 1999. *Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας*, (1η έκδ.). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Holton, David, Mackridge, Peter, & Ειρήνη Φιλιππάκη-Warburton. 2014. *Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας*, (17η έκδ.). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών. 2005. *Νεοελληνική Γραμματική της Δημοτικής*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη).
- Κλαίρης, Χρήστος, & Γεώργιος Μπαμπινιώτης. 2004. *Γραμματική της Νέας Ελληνικής: Δομολειτουργική - Επικοινωνιακή*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Kress, Gunther. 2003. *Literacy in the New Media Age*. New York: Routledge.
- Lees, Christopher. 2016. «Από τον «τοίχο» του Facebook στη σχολική τάξη: Η χρήση υποκοριστικών και μεγεθυντικών στις ψηφιακές γλωσσικές πρακτικές μαθητών/τριών γυμνασίου και προτάσεις για τη διδασκαλία τους», στο Στάμου, Α., Γ., Πολίτης, Π., Αργάκης, Α. (επιμ.), *Γλωσσική ποικιλότητα και κριτικοί γραμματισμοί στον λόγο της μαζικής κουλτούρας: Εκπαιδευτικές προτάσεις για το γλωσσικό μάθημα*, 204-229. Καβάλα: Εκδόσεις Σαΐτα.
- Παναρέτου, Ελένη. 2002. «Κειμενικές λειτουργίες της στίξης στα λογοτεχνικά κείμενα», στο Σαββίδης, Μ. (επιμ.) *Εκδοτικά προβλήματα και απορίες: Πρακτικά συνεδρίου αφιερωμένου στη μνήμη του Γ. Π. Σαββίδη, Αθήνα 16-17 Ιουνίου 2000*, 130-139. Αθήνα: Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού.
- Raclaw, Joshua. 2006. "Punctuation as social action: The ellipsis as a discourse marker in computer-mediated communication" *Proceedings of the 32nd Annual Meeting of the Berkeley Linguistic Society*, 1-7. Berkeley: UC Berkeley.
- Squires, Lauren. 2012. "Whos punctuating what? Sociolinguistic variation in instant messaging" στο Jaffe, A., Androutsopoulos, J., Sebba, M. & Johnson, S. (επιμ.), *Orthography as Social Action: Scripts, Spelling, Identity and Power*, 289-324. Boston: Mouton de Gruyter.
- Van Leeuwen, Theo. 2005. *Introducing Social Semiotics*. London and New York: Routledge.
- Waseleski, Carol. 2006. "Gender and the Use of Exclamation Points in Computer-Mediated Communication: An Analysis of Exclamations Posted to Two Electronic Discussion Lists", *Journal of Computer-Mediated Communication* 11, 1012-1024.
- Χατζησαββίδης, Σωφρόνιος, & Χατζησαββίδου, Αθανασία. 2005. *Γραμματική Νέας Ελληνικής Γλώσσας Α', Β', Γ' Γυμνασίου*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.